

پراهمي ۽ ڪجهه ٻين قديم لکتن جو جائزو
Analysis of Brahmi and some ancient Scripts

Abstract

Writing system in Indus Valley civilization is very ancient. Onwards the Signs were declared the foundation of Sindhi language. Such writing signs from other civilizations are being found. These signs bear a resemblance to Mohen-jo- Daro and Harappan civilizations. These signs are witnessed that both ancient civilizations had socio-cultural relations. Indus script is a marvelous, beautiful and ancient humann's knowledge based ability; this is a beautiful and wonderful example of its time. Scripts were invented through such writings, Signs were very helpful for the development of script. And there is a major role of signs in the sound mechanism. After many centuries even today when wonders of science can be seen; there are some languages and their script development is still in process. There are so many languages which have no Roman and English alphabets but there are ancient signs for instance seals. Brahmi and Sindhi writing signs are also magnificent languages of their times. Such signs are engraved on the tablets which were found from Indus civilization. In this paper the sound writings and writing of Mohen-jo-Daro signs and sound writing would be analysed. How these signs bear a resemblance to each other would be discussed in the paper.

سنڌو ماڻھو جي تهذيب ۾ لکتن جو رواج تمام آڳاٽو آهي. اهي نشانين اڳتي هلي سنڌي ٻوليءَ جو بنياد قرار ڏنيون ويون. دنيا جي ٻين مختلف تهذيبن جي ماڳن تان به اهڙي لکت واريون ڪيتريون ئي نشانين مليون آهن، جيڪي موهن جي دڙي ۽ هڙاپا تهذيب سان هڪجهڙائي رکندڙ آهن. اهي نشانين ان ڳالهه جي شاهدي ڏين ٿيون ته اهڙين قديم تهذيبن جا پاڻ ۾ سماجي ۽ ثقافتي لاڳاپا رهيا آهن.

سنڌو ماڻھو جي لکت (Indus Valley Script) پنهنجي دور ۾ ڪمال جو درجو

رڪندڙ ۽ اوائلي انسانن جي علمي قابليت جو سهڻو ۽ سببائتو مثال آهي. انهن لکتين جي وسيلي لپيون ايجاد ٿيون. لپين جي نهڙ ۾ اڪثر نشانين وڌيون مددگار ثابت ٿيون ۽ آوازن جي جوڙجڪ ۾ نشانين (Signs) جو ڪارائتو ڪردار آهي. صديون گذرڻ کانپوءِ به اڄوڪي جديد دور ۾ جتي سائنس جي ترقيءَ جا ڪمال ڏسڻ ۾ اچن ٿا، اتي ڪي نيون ٻوليون ۽ انهن جون لپيون نهڙ وارو عمل به جاري آهي. ڪيتريون ٻوليون اهڙيون آهن، جنهن ۾ رومن ۽ انگريزي اکر ڪونه آهن. پر آڳاٽي دور جون نشانين (مهرن واريون لکتون) موجود آهن.

اوائلي انسانن جي لکت وارو پورهيو وڏي قابليت ۽ قدر وارو آهي. انهن جون لکتون ڪيترن علمن ۾ ڪم آيون. ڪي نشانين ٻولين جي لپين کانسواءِ جاميٽري ۽ حساب ڪتاب جي علمن ۾ پڻ استعمال ڪيون وڃن ٿيون.

سنڌو ماڻھو واري وڏو وسيع علائقو علم ۽ هنر جو وڏو مرڪز رهيو آهي. اڃان هن ماڻھو جا ڪيترائي ماڳ رهيل آهن، جن جي تهن تائين ڪوبه نه پهتو آهي ۽ نه ئي کوٽائي ٿي آهي. انهن پراسرار ماڳن جي اندر ڪي اونهار لکتون آهن. ياد رهي ته جڏهن سنڌو ماڻھو (Indus Valley) جي ڪجهه ماڳن جي کوٽائي مان لکت واريون ڦرهيون لڌيون ويون ته ڪيترائي محقق سنڌو ماڻھو جي شاهوڪاريءَ جا معترف ٿيا.

ويهين صديءَ ۾ ڪيتريون نيون ٻوليون وجود ۾ آيون. جنهن ۾ هڪ ’نڪو‘ (N’ko) ٻولي آهي. هن لپيءَ ۾ انگريزي ۽ رومن ٻوليءَ جا اکر ڪونه آهن. پر قديم لکتون ڏنل آهن. ڪورين ٻوليءَ ۾ پڻ آڳاٽيون لکت واريون نشانين آهن. ڪورين ٻوليءَ جي لپيءَ ۾ رومن اکر ڪونه آهن.

برهمي - سنڌي			
८ ८	८	ت	1
०	०	ٿ	2
U,	८	پ	3
◇	Π	ب	4

ڪيترين ٻولين جي رسم الخط ۾ رومن ۽ انگريزي اکرن واريون لکتون ڪونه آهن. پر قديم رسم الخط واريون نشانين نظر اچن ٿيون. انهن نشانين سان سنڌو لکت واريون به اڪثر نشانين ملندڙ آهن. جنهن مان اها ڳالهه ثابت ٿئي ٿي ته قديم لکتون اڄ به ٻولين جي رسم الخط ۾ استعمال ٿين ٿيون.

ڪورين ۽ نڪو ٻولين جي رسم الخط واريون نشانين هتي ڏجن ٿيون.

ڪورين لپي Korean Alphabet

ڪورين ٻوليءَ جي لپيءَ جو پهريون آواز 'ج' (g) کان شروع ٿيندو آهي.

ㄱ	기역 [gi_yeok] [g] of gate
	ㄱㄱ쌍기역 [ssang_gi_yeok]

ڪورين ٻوليءَ جو ٻيو آواز 'ن' (L).

ㄴ	니은 [ni_eun] [n] of nail
---	-------------------------

آواز "ج" (g) ۽ آواز "ن" (L) جون لکتون ٻين ٻولين ۾ مختلف آوازن سان آهن. سنڌو ماڻھو ۾ اهڙيون ڪوڙ ساريون لکتون آهن، جيڪي پنهنجا رُخ بدلائڻ سان آواز به بدلائينديون رهيون آهن.

ڪورين ٻوليءَ جو آواز 'م' (□)

□	미음 [mi_eum] [m] of monkey
---	---------------------------

(1)

هيءَ '□' لکت قديم براهمي آواز 'ب' جهڙي ڏيکاري وئي آهي. ۽ هيءَ نشاني ڪيترن ئي ٻولين ۾ مختلف آوازن سان آهي.

آواز "m" - □ (م)

ڪورين ٻوليءَ ۾ آواز "m" □ □ □ □ جون شڪليون

ڪورين ٻوليءَ ۾ لفظن جي لکت جي حساب ۾ آواز "m" (م) جون شڪليون

ٿوريون تبديل ٿينديون آهن.

CONSONANTS				VOWELS		DIACRITICS								
b	F	f	ɸ	a	ɪ	(examples with a)								
p	ɸ	k	ɸ	e	o	nasalised vowel (ɸ)								
r	b	l	ɸ	ɪ	ɪ	short vowel (ɪ):								
dʏ	ɸ	m	Δ	c	^	with 'voix haute ordinaire'								
ty	ɸ	ny	ɸ	u	ɸ	.. 'voix haute brusque'								
d	∞	u	ɸ	o	ɸ	.. 'voix basse ordinaire'								
r	†	li	ɸ	ɔ	ɸ	.. 'voix basse brusque'								
s	□	w	⊖			long vowel (an):								
ɸb	∇	y	ϕ			with 'voix haute ordinaire'								
						.. 'voix haute brusque'								
						.. 'voix basse ordinaire'								
						.. 'voix basse brusque'								
NUMERALS				1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	01

Chart 2. The N'ko alphabet, tabular format. Source: David Dalby, "Further Indigenous Scripts of West Africa: Manding, Wolof, and Fula Alphabets and Yoruba 'Holy' Writing," *African Language Studies*, 10, 1969, p. 164.

(2)

مٽيئن پسمنظر ۾ هتي صرف براهمي ۽ سنڌي ٻولين جي آوازن واريون لکڻيون ۽ موهن جي دڙي جي لکت وارين نشانين جو جائزو وٺجي ٿو. انهن نشانين (Signs) ۾ ڪيتري قدر هڪجهڙائي رهي آهي. هڪ ٻي ڳالهه جي پڪ پوي ٿي ته ان دور جي ماڻهن جا پاڻ ۾ لاڳاپا رهيا، جيڪي مختلف تهذيبن سان تعلق رکندڙ هئا. ان جي ڪري الڳ ثقافت سان جڙيل ماڻهن جي ٻولين تي اثر پڻ ڏسڻ ۾ اچن ٿا. اهواثر ٻولين تي اڄ به موجود آهي، جيڪو ٻولين جي لساني ۽ صوتياتي رشتي کي پڻ ظاهر ڪري ٿو. قديم دور کان وٺي اڄوڪي دور تائين به ٻولين جي لپين جو ٺهڻ وارو سلسلو هلندو رهي ٿو ۽ اهو سلسلو هلندو رهندو، جو دنيا ۾ ڪيتريون اهڙيون ٻوليون به آهن، جيڪي ڳالهائون وڃن ٿيون، پر انهن جي لکت جڙي ڪونه سگهي آهي.

محترم غلام حسين رنگريز پاران ترجمو ڪيل ڪتاب 'فن تحرير جي تاريخ' جي صفحي نمبر 288 تي براهمي ۽ سنڌي ٻولين جو خاڪو ڏنل آهي. جنهن ۾ ٻنهي (براهمي ۽ سنڌي) ٻولين جا 18 آواز ڏنل آهن. براهمي ۽ سنڌي لکت واريون

نشانيون جيڪي پنهنجي دور جون شاندار لکتون هيون. اهڙيون نشانيون سنڌو ماڻھيءَ جي تمن مان مليل ڦرهين تي به اُڪريل آهن. هيٺ براهمي ۽ سنڌي ٻولين جي آوازن جو خاڪو ڏجي ٿو.

سنڌي	براهمي	سنڌي	براهمي	
𑀓𑀔𑀕𑀖𑀗𑀘𑀙	𑀓𑀔𑀕𑀖𑀗𑀘𑀙	𑀓𑀔𑀕𑀖𑀗𑀘𑀙	𑀓𑀔𑀕𑀖𑀗𑀘𑀙	ت
𑀚𑀛𑀜𑀝𑀞𑀟𑀠	𑀚𑀛𑀜𑀝𑀞𑀟𑀠	𑀚𑀛𑀜𑀝𑀞𑀟𑀠	𑀚𑀛𑀜𑀝𑀞𑀟𑀠	ٺ
𑀡𑀢𑀣𑀤𑀥𑀦𑀧	𑀡𑀢𑀣𑀤𑀥𑀦𑀧	𑀡𑀢𑀣𑀤𑀥𑀦𑀧	𑀡𑀢𑀣𑀤𑀥𑀦𑀧	ڙ
𑀨𑀩𑀪𑀫𑀬𑀭𑀮	𑀨𑀩𑀪𑀫𑀬𑀭𑀮	𑀨𑀩𑀪𑀫𑀬𑀭𑀮	𑀨𑀩𑀪𑀫𑀬𑀭𑀮	ڻ
𑀯𑀰𑀱𑀲𑀳𑀴𑀵	𑀯𑀰𑀱𑀲𑀳𑀴𑀵	𑀯𑀰𑀱𑀲𑀳𑀴𑀵	𑀯𑀰𑀱𑀲𑀳𑀴𑀵	ڌ
𑀶𑀷𑀸𑀹𑀺𑀻𑀼	𑀶𑀷𑀸𑀹𑀺𑀻𑀼	𑀶𑀷𑀸𑀹𑀺𑀻𑀼	𑀶𑀷𑀸𑀹𑀺𑀻𑀼	ڍ
𑀽𑀾𑀿𑀿𑀿𑀿𑀿	𑀽𑀾𑀿𑀿𑀿𑀿𑀿	𑀽𑀾𑀿𑀿𑀿𑀿𑀿	𑀽𑀾𑀿𑀿𑀿𑀿𑀿	ڊ
𑀿𑀿𑀿𑀿𑀿𑀿𑀿	𑀿𑀿𑀿𑀿𑀿𑀿𑀿	𑀿𑀿𑀿𑀿𑀿𑀿𑀿	𑀿𑀿𑀿𑀿𑀿𑀿𑀿	ڏ
𑀿𑀿𑀿𑀿𑀿𑀿𑀿	𑀿𑀿𑀿𑀿𑀿𑀿𑀿	𑀿𑀿𑀿𑀿𑀿𑀿𑀿	𑀿𑀿𑀿𑀿𑀿𑀿𑀿	ڍ

(3) خاڪو (1)

هن تصوير ۾ 18 آواز ۽ انهن جون لکتون ڏنل آهن. جنهن ۾ چار آواز 'ت'، 'ڙ'، 'ڻ'، 'ڌ' ۽ 'ڍ' جون لکتيون براهمي ۽ سنڌيءَ ۾ هڪجهڙيون آهن.

چوڏهن (14) لکتون جون شڪليون الڳ آهن ۽ انهن جا آواز براهمي ۽ سنڌي ۾ ساڳيا آهن. مٿئين خاڪي ۾ نشانين +, +, C, C جا آواز 'ڪ' ۽ 'ڇ' واريون نشانيون موهن جو دڙو جي ڦرين ۾ ڏنل آهن.

براهمي ۽ سنڌي ٻولين جا آواز

ت - λ براهمي

ت - λλ سنڌي

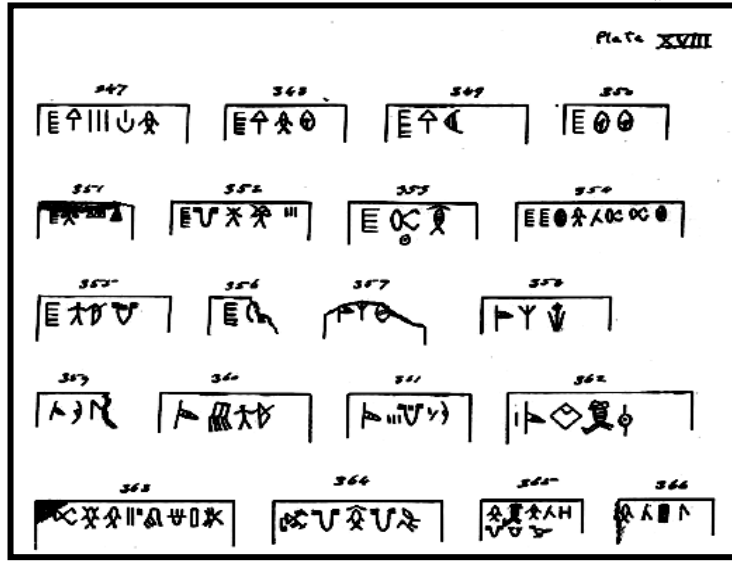
آواز 'ت' جي نشاني موهن جي دڙي جي مختلف ڦرهين ۾ ڏنل آهي. جيڪا ٻين نشانين سان گڏ ڏيکاري وئي آهي.

پليٽ نمبر 6 (Plate VI) جي ڦهري نمبر 17

(4)

پليٽ نمبر 18 (Plate XVIII) جي ڦرهي نمبر 354, 365 ۽ 366 ۾ آواز "ت" (λ) واري نشاني ڏنل آهي.

(5)

جي. آر. هنٽر پنهنجي ڪتاب:

'The Script of Harappa and Mohanjo daro and its connection with other script' ۾ هٽاپا ۽ موهن جي دڙي جون لکتون ۽ انهن جو پين لکتن سان ڳانڍاپو "صفحي نمبر 216 تي نشاني " λ " جي باري ۾ لکي ٿو ته، هيءَ گڏيل نشاني آهي جيڪا ٻن رخن کان جوڙي وئي آهي.

Whereas λ is, as we have seen, a composition of / and \. (6)

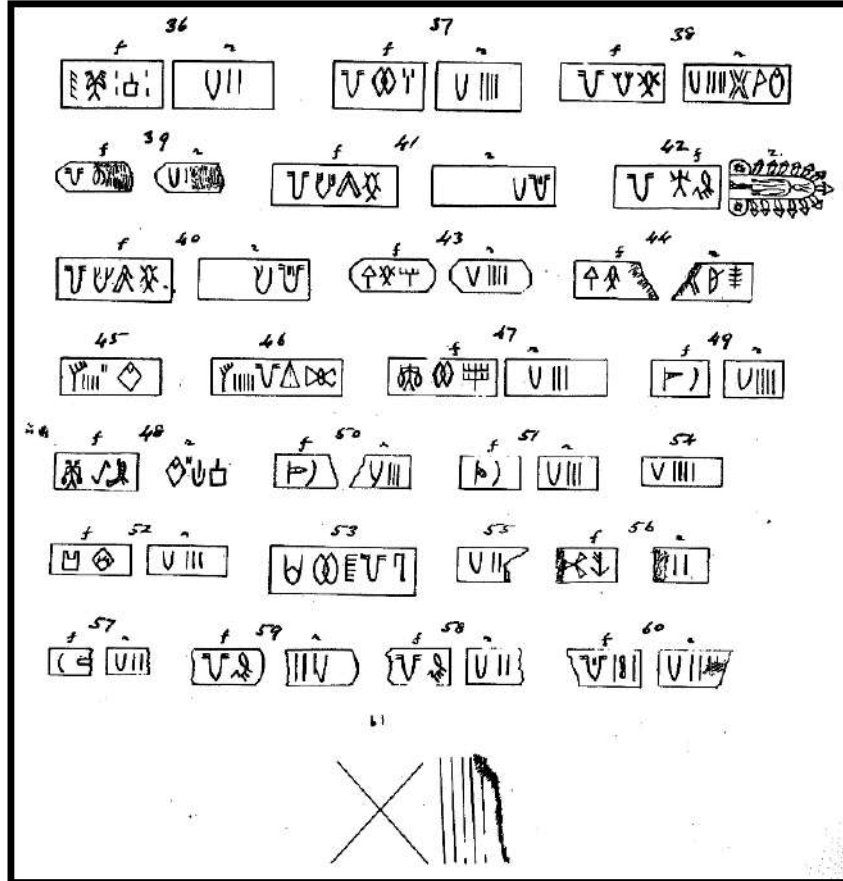
نشاني 'وا' (wa) ۽ نشاني او يا واٿو wau سڏيو آهي.

It is wa, then λ is uwa or wau. This is the script of safa is λ , which is Lfential without, proto-Indian from. The sign in safa has the valu U and the name wawa. (7)

(10)

Plate_XXIX

(11)

نائين صدي ق.م 'صيدون' عبوري دور ق.م 'زيبا ۽ نينوا' پهريون دور 9 صدي م.
 'موآب' جنهن ۾ آواز 'م', 'ش', 'ج', 'ز', 'ي', 'ل', 'س', 'ت' ۽ 'ڪ' جون لکتون ڏيکاريون
 ويون آهن. جيڪي براهمي ۽ سنڌي آوازن جھڙا ساڳيا آواز ضرور آهن پر انهن جي
 لکتين ۾ فرق آهي.

	پھريون دور	عبوري دور		ٻيو دور
	9 صدي ق.م	عبوري دور ق.م		9 صدي ق.م
	سواب	زيبا ۽ نينرا		سڀيون
ا	𑀓	𑀓	𑀓	𑀓
ش	𑀔	𑀔	𑀔	𑀔
ج	𑀕	𑀕	𑀕	𑀕
ز	𑀖	𑀖	𑀖	𑀖
ي	𑀗	𑀗	𑀗	𑀗
ل	𑀘	𑀘	𑀘	𑀘
س	𑀙	𑀙	𑀙	𑀙
ت	𑀚	𑀚	𑀚	𑀚
ڪ	𑀛	𑀛	𑀛	𑀛

(خاڪو-2)

(12)

هيٺ 'خواجڪا اکر پتي' وارو چارٽ ڏجي ٿو. جنهن ۾ سنڌي آوازن جون لکتون ڏيکاريون ويون آهن. جنهن ۾ آواز 'ت'، 'ث'، 'پ'، 'ب'، 'و' ۽ آواز 'ج' جي لکتن واريون شڪليون، براهمي ۽ سنڌي آوازن جي لکڻين کان مختلف آهن. 1290ع کان 1409ع ۾ خواجڪي لپي سنڌ ۾ رائج هئي.

ٻنهي آوازن جون لکتون مختلف آهن.

موهن جي دڙي جي پليٽ نمبر 7 (Plate VII) جي ڦرهي نمبر 141 ۾ آواز 'ت' ٿي واري لکت آهي.

141

(14)

ڦرهي نمبر 141 ۾ آواز ٿي جي ڦرسان آواز 'ي' ٿي، واري لکت ڏيکاري وئي آهي. براهمي ٻوليءَ جو آواز ٿي جي لکت يوناني ۽ ٻين ٻولين ۾ موجود آهي. هن نشانيءَ کي سڃ 'ٿي' سان تشبيهه ڏني وئي آهي.

براهمي آواز پـ 'ٿي'

سنڌي آواز 'و'

براهمي ٻوليءَ جو آواز پـ 'ٿي'

موآب لپيءَ جو آواز 'ل'، 'ٿي' (ڏسو خاڪو-2)

ٻنهي جي لکت ۾ ٿورو فرق آهي ۽ آواز متيل آهن.

سنڌي آواز 'و'

انگريزي اکر 'يو' 'U' سان ملندڙ آهي.

مٿين آوازن جون لکتون مختلف دور ۾ تبديل ٿينديون رهيون آهن.

موهن جي دڙي جي ٻئي لکت 'x' واري نشاني.

X is probably - x

قديم ٻولين جو پاڻ ۾ لساني صوتياتي رشتو رهيو آهي. جيڪو اڄ به ٻولين ۾ موجود آهي. ٻولين جا آواز ۽ انهن آوازن جون لکتون تبديل ٿينديون رهيون آهن، پر ڪٿي لکت ساڳي آهي ته آواز تبديل آهن. جيئن براهميءَ جو آواز 'ب' 'Pi' ۽ سبائي ٻوليءَ ۾ آواز 'پ' 'Pi'. جڏهن ته قديم يوناني لپيءَ ۾ آواز 'پ' 'Pi' آهي. هن وقت تاجڪ، يوڪرين ۽ سربين ٻولين ۾ آواز 'پ' 'Pi' جي لکت آهي. هيٺ تاجڪ ٻوليءَ جا ڪجهه لفظ ڏجن ٿا.

تاجڪ (Tajik) ٻوليءَ ۾ آواز "پ" (P) "П" (پ) وارا لفظ

Tajik	Pronunciation	English	Sindhi
Пора	Porcha	Lump	ٻوٽو
Почта	Pochta	Post Office	پوسٽ آفيس
Президент	Prezident	President	صدر
Принтер	Printer	Printer (Printing)	پرنٽر
Пул	Pul	Bridge	ڀيل
Пул	Pul	Money	پئسو
Пулис	Pulis	Police	پوليس
Пурра	Purra	Full	پريل
Пушт	Pusht	Back (body)	پوئتي

(15)

سربين ٻوليءَ ۾ آواز "پ" (P) "П" (پ) وارا لفظ

Serbian	Pronunciation	English	Sindhi
Пазар	Pazar	Market	مارڪيٽ
Парк	Park	Park	پارڪ
Пас	Pas	Dog	ڪتو
Пет	Pet	Five	پنج
Петак	Petak	Friday	جمعو

(16)

يوڪرينين ٻوليءَ ۾ آواز "پ" (P) "П" (پ) جا ڪجهه لفظ هيٺ ڏجن ٿا.

П П	Pronounced like `p` in `price` `pil`	Pe	P
-----	---	----	---

(17)

يوڪرينين ٻوليءَ جا لفظ

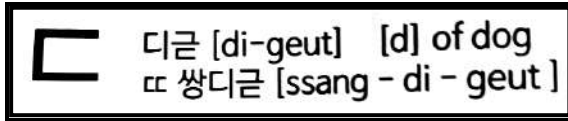
Птах	Masculine	A bird	Piah
Папуга	Masculine	A parrot	Papuga

(18)

بتي نشاني (19)

جنهن ۾ براهمي آواز 'ب' '𑀧' جي هيٺان بي نشاني لڳائي وئي آهي. جڏهن ته هيءَ نشاني موهن جي دڙي جي ڌڙي ۾ موجود آهي. هيءَ نشاني '𑀧' آفريڪا جي بربر ٻوليءَ ۾ آواز (m) '𑀧'.

قديم لکت وارين نشانين (sign) جا رخ ڦيرائي نوان آواز جوڙيا ويا آهن. نشانين جا رخ بدلائڻ وارو عمل تمام گهڻو پراڻو آهي. جديد دور ۾ ٺهندڙ ٻولين جي لپين ۾ لکت جا رخ پڻ ڦيرائي آواز ٺاهيا ويا آهن. جيئن ته آواز 'پ' ۽ 'ب' '𑀧' جي لکت جو رخ ڦيرائي يوڪرين ٻوليءَ ۾ آواز 'd' (ڊي) جوڙيو ويو.

(20)

ديني وائيت اولير (Dianne white Oylar) ڪتاب The History of N'ko and its Role in Mande Transnational Identity: Words as Weapons. جي صفحي نمبر 5 نڪو (N'Ko) ٻوليءَ جي لپي جا آواز ڏنا آهن. جنهن ۾ آواز 'O' جي لکت '𑀧' ڏيکاري آهي. هيءَ لکت قديم ٻولين مان ڦرندي آئي آهي.

𑀧	𑀨	𑀩	𑀪	𑀫	𑀬	𑀭
o	o	ou	e	i	e	a
𑀮	𑀯	𑀰	𑀱	𑀲	𑀳	𑀴
u	u	u	i	u	u	u
𑀵	𑀶	𑀷	𑀸	𑀹	𑀺	𑀻
e	u	u	o	o	i	u

(21) تصوير 1- براهمي ٻوليءَ جو آواز 'گ' جي لکت '𑀧' ۽ نڪو ٻوليءَ جو آواز 'E' (E) واري لکت اهي ٻئي لکتون هڪجهڙيون ملندڙ آهن.

(22)

Abraham Kanti, son of Solomon Kanti, wrote this primer. The alphabetical title of 1992 is shown here. By default, a set of words or words similar to those displayed in the English language are displayed. Symbols that represent or approximate the system of words.

ابراهيم كانتی، سليمان کانتی جو پٽ، هن پرائمڙ لکيو. نڪو الفابيٽ 1992ع جو عنوان هتي ڏيکاريل آهي. تعريف جي لحاظ کان انگريزي ٻوليءَ ۾ ترتيب ڏيڻ وارا لفظ يا ترتيب ڏيڻ جهڙن لفظن، جو هڪ سٽ ڏيکاريل آهي. علامتون جيڪي لفظن جي سسٽم جي نمائندگي ڪن ٿيون يا لڳن ٿيون. ان جو مطلب نشانين جو هڪ سٽ ڏيکارڻ آهي. جيڪو لفظن جي سليبس جي نمائندگي يا ويجهڙائي ڪندو آهي. الفيسايري گرافمز مان ٺهيل لکڻيون آهن. جيڪي پيدائشي حرفن سان اتفاق ڪندڙ جي نمائندگي ڪن ٿيون. جيڪا ترميم يا ختم ٿي سگهي ٿي.

سليمان ڪانتي جي 'نڪو' (N'Ko) لپي جي ترقي ڪافي قيمتي آهي.

(Souleman Kante and his development of N'Ko alphabet is quite.)

سليمان ڪانتي شگر جي مرض ۾ 1987ع ۾ وفات ڪري ويو. 'نڪو' ٻولي، رومن ۽ انگريزي ٻولين کان منفرد آهي. هن ۾ پنهنجي ٻولين (رومن ۽ انگريزي) جي لکت واريون شڪليون ڪونه آهن. نڪو ٻوليءَ جي نشاني "□" جنهن جو آواز "S" ڏيکاريو ويو آهي. سڀاڻي ٻوليءَ ۾ آواز 'ب' (Π) جي لکت هن لکت جو آواز 'پ' (P) وارن لفظن جو مٿي ذڪر ڪيو آهي.

سڀاڻي	براهمي
د	𑄀
ب	𑄁
ف پ	𑄂
ر	𑄃
و	𑄄

(23)

3- ڇاڪو

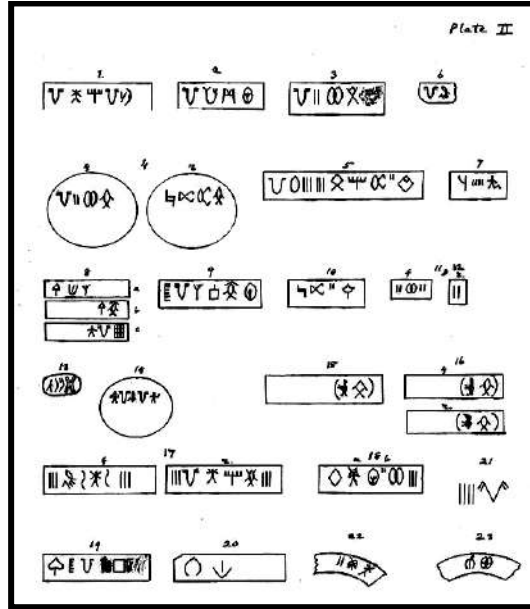
سنڌي ٻوليءَ جو آواز 'ب' جي لکت 'ڇ' (ڇاڪو-1)

مٿئين ڇاڪي ۾ سڀاڻي ٻوليءَ جو آواز 'ف' ۽ 'پ' جي 'ڇ' لکت سنڌي آواز 'ب' 'ڇ' جهڙي آهي. هيءُ چوڪنڊو موهن جي ڌڙي جي ڦهين ۾ ڏيکاريو ويو آهي. پليٽ نمبر 1، ڦهري نمبر 478 ۾ آواز 'ب' 'ڇ' جي لکت هاڻيءَ جي مٿان ٻين نشانين سان گڏ ڏيکاري وئي آهي.

(24)

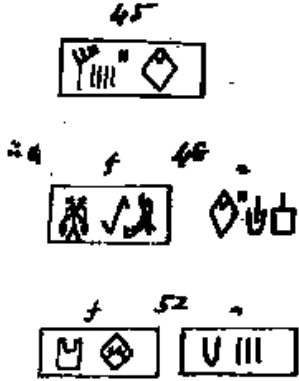
پليٽ نمبر 2 (Plate II)، ڦهري نمبر 18 ۾ آواز 'ب' "ڇ" جهڙي لکت ملي ٿي.

(25)

آواز 'ب' 'ڍ' جي لکت چوڪنڊي جهڙي آهي. سنڌ ۾ پهراڙيءَ جون عورتون چوڪنڊي 'ڍ' جي نموني جهڙيون ٽڪريون رنگين ڪپڙن مان ڪٽي رليون ٺاهينديون آهن.

آواز 'ب' جي لکت 'ڍ' جي اندر نشانيون لڳائي نوان آواز پڻ ٺاهيا ويا. اهڙيون لکتون قديم تهذيبن جي ماڳن تان مليل تصويرن ۽ موهن جي دڙي مان مليل ڦرهين ۾ به لکتون آهن. پليٽ نمبر 18، ڦرهه نمبر 362، ۽ پليٽ نمبر 29، ڦرهه نمبر 45، 48 ۽ 52

(26)

48. Caturdasaratra (fourteen days) of Soma (Sattra)

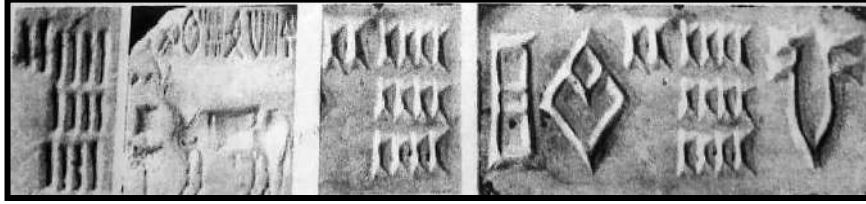

Figure 48

(27)

حوالا

1. Korean Alphabet with writing work book introductory guide to Hangeul series. Vol. 1. Vowel and consonant. Nabi publishing 2018. P.No.4
2. Author: Dianne white Oyler, The History of the `N` Ko, Alphabet and its Role in Manda Transnational Identity words a weapons. African Homested legacy publishers published October 2007, P.No.5
3. رنگريز، غلام حسين سنڌيڪار، مصنف محمد اسماعيل، 'فن تحرير جي تاريخ'، سنڌي ٻوليءَ جو بااختيار ادارو، ڇاپو پهريون نومبر 2016ع ص. 288
4. The Author G.R Hunter. 'The script of Harrapa and Mohen jo Daro and its connection with other scripts' Munshiram Mohanlal, Publisher PVT. New Delhi this edition 2003. Orginal published 1934. P.No. 217
5. ساڳيو - ص 229
6. ساڳيو - ص 216
7. ساڳيو - ص 216
8. S. Kalyana Raman, 'Indus script deciphered', Rosetta, Stones Mlecchita Vikalipa, Meluhha Cipher, Sarsavati Research center. 2015. P.No: 46
9. Random House, Spanish-English
10. English-Spanish Dictionary
11. Margaret H.Ravento's M.A special lecturer in Spanish at the University of Manchester. Second Edition, 1999. Published by the Random House Publishing group.P.No: 223
12. The Author G.R. Hunter, The script of Harrapa and Mohen jo Daro and its connection with other scripts. Published by Munshiram Mohanlal, Publisher PVT. New Delhi this edition 2003. Orginal Published 1934. P.No: 237

13. ساڳيو - ص 237
14. رنگريز، غلام حسين سنديڪار، مصنف محمد اسماعيل، 'فن تحرير جي تاريخ'، سندي ٻوليءَ جو بااختيار ادارو، ڇاپو پهريون نومبر 2016ع ص. 187
15. الانا غلام علي پروفيسر ڊاڪٽر، 'لاڙ جي ادبي ۽ ثقافتي تاريخ' ڊي. فل (سندي) لاءِ 1971ع ۾ پيش ڪيل ٿيسز، انسٽيٽيوٽ آف سنڌالاجي، يونيورسٽي آف سنڌ، ڄامشورو/حيدرآباد ڇاپو پهريون 1977ع، ڇاپو
16. The Author G.R. Hunter, The script of Harrapa and Mohen Jo Daro and its connection with other scripts. Published by Munshiram Mohanlal, Publisher PVT. New Delhi this edition 2003. Orginal Published 1934. P.No: 109
17. ساڳيو 2012ع، ص-213
18. By Gulshan Ibragimova Tajik Language. The Tajik Phrase book printed in USA P.No: 99
19. Lena Dragovic. Learn to read Serbian in 5 days published by Wolfedal press. 2018, P.No: 35
20. How to speak Ukrainian a complete Ukranian gide P.No: 7
21. ساڳيو - ص 17
22. The Author G.R. Hunter, The script of Harrapa and Mohen jo Daro and its connection with other scripts. Published by Munshiram Mohanlal, Publisher PVT. New Delhi this edition 2003. Orginal Published 1934. P.No: 93
23. Korean Alphabet with writing work book introductory guide to Hangeul series. Vol. 1. Vowel and consonant. Nabi publishing 2018. P.No.4
24. Autor: The Dianne white Oylar.
25. The History of the N'Ko, Alphabet and its Role in manda Transnational Identity words and weapons Africana Home stead lagancy publishers published October 2007. P.No: 159
26. ساڳيو - ص 157
27. رنگريز، غلام حسين سنديڪار، مصنف محمد اسماعيل، 'فن تحرير جي تاريخ'، سندي ٻوليءَ جو بااختيار ادارو، ڇاپو پهريون نومبر 2016ع ص. 187
28. The Author G.R. Hunter, The script of Harrapa and Mohen jo Daro and its connection with other scripts. Published by Munshiram Mohanlal, Publisher PVT. New Delhi this edition 2003. Orginal Published 1934. P.No: 211
29. ساڳيو - ص 213
30. ساڳيو - ص 204
31. Author: Rekha Rao, The Dictionary of Indus symbols year of Publication. 2018. P.No: 48